

**BENITO MUSSOLINI'S PERCEPTION IN THE ROMANIAN INTERWAR PERIOD
(1919-1938)**

Constantina Raveca Buleu, Scientific Researcher, PhD, Romanian Academy, "Sextil Pușcariu" Institute for Literature and Linguistics, Cluj-Napoca

Abstract: Much has been written about the ideological, political and cultural confrontations of the Romanian interwar period and about the collective apprehension of the Iron Guard, but less about the Fascist Italy's, and especially Benito Mussolini's public and cultural perception reflected by the Romanian newspapers, cultural magazines and books. Apart from Alexandru Marcu's extensive work, which will be thoroughly analyzed in my paper, I'd like to dedicate a few entries to Mussolini's perception in the Romanian interwar media by contextualizing it with the intricate religious, intellectual and social ideas and fears of the period. For instance, while the Fascist Italy's social and architectural programs are highly appreciated by many Romanian reformers, while a great number of Romanian intellectuals – Mircea Eliade is the best example – had vivid connections with the great Italian scholars of the period (Evola, Papini, Regazzoni etc.), Mussolini's political ideas about an allegedly "truncated Hungary" raised skepticism in Bucharest. Italy's interwar Romanian perception is rather complex than enthusiastic, especially when we take into consideration the subtle anti-Latin cultural trend of the period, heralded by leading intellectuals like Lucian Blaga. The paper intends to provide a comprehensive understanding of a major cultural, social and political item, by integrating it in the dominant intellectual dialogue of Romania's interwar years.

Keywords: Mussolini, Fascism, Italy, Romania, interwar ideology and culture.

„Uman: iată cuvântul. Căci ceea ce face din Benito Mussolini o figură singuratică și unică în zona politică a veacului nostru e tocmai umanitatea. O umanitate vastă de latin care creează politica fără a se lăsa alterat de ea, privește în adâncurile vremii și, tot urmărind o pământeană biruință, nu uită că biruința aceasta nu poate fi o adevărată biruință decât numindu-se: Ideal. De aici, sensibilitatea, înțelegerea, lărgimea de viziune ce au făcut din acest aprig revoluționar o reînviată personificare a echilibrului clasic. Ciudat, vor spune mulți... clasic, acest adversar al trecutului? Clasic, acest dărâmător de principii? Și totuși, așa este... Benito Mussolini iubește trecutul și valorile lui; ceea ce atacă atunci când atacă trecutul, sunt încremenirile noastre în trecut. Astfel, paradoxul e numai aparent; ca și atunci când, democrat de rasă pură, atacă o falsă democrație. Fiindcă e falsă”¹.

Scoțând din ecuație orice *background* futurist – esențial revoluționar și axat pe distrugerea sensului tradiției, a instituțiilor istorice, culturale și morale – și orice incongruență între fascism și democrație, ceea ce demonstrează discursul apologetic de mai sus al lui Ovid Densușianu-Fiul, traducătorul câtorva dintre scrierile lui Mussolini, printre care această

¹ Ovid Densușianu-Fiul, *Prefață*, în: Benito Mussolini, *O viață (Vita di Arnaldo)*, traducere de Ovid Densușianu-Fiul, Editura „Cugetarea”, pp. 8-9

biografie a vieții lui Arnaldo Mussolini și *Jurnalul* său de război², este fabuloasa imagine de care se bucura liderul fascismului italian în spațiul românesc interbelic. Umanitatea – cel dintâi pilon al elogiului lui Ovid Densușianu-Fiul – își dovedește selectivitatea încă de la palierul subordonării ei la Ideal, însă eșuează grație acțiunilor militare și politice ale Ducelui. Cât despre redimensionarea valorilor încremenite ale trecutului – care, în viziunea multora dintre admiratorii lui Mussolini, i-au justificat acțiunile –, punctul nevralgic rămâne împărțirea sferelor de putere din epilogul Primului Război Mondial. Astfel, în *Mărturii străine asupra războiului italian. 1915-1918*³, lucrare apărută în 1933 în românește, dar tipărită la Editura Novissima din Roma, Benito Mussolini apreciază că Italia a fost nedreptățită în discursul despre jertfă al Marelui Război și avertizează foștii aliați de potențiala încărcătură amenințătoare pe care resentimentul, puterea și eroismul o pot genera. „Voalata” amenințare este lansată cu o consecutivă acțiune preventivă, Mussolini negând că prefața sa la volumul generalului Adriano Alberti ar echivala cu o declarație de război.

Însă, declarația de război încetează să mai fie paradoxal exprimată în 1935, când, acționând în aceeași sferă a reconsiderărilor valorilor trecutului, Mussolini pune pe tapet, odată cu invadarea Abisiniei, problema imperialismului colonial. Ironic, gestul demonstrează probabil canonicitatea clasică a colonialismului în ecuația de putere a unei epoci în care el își anunța disoluția revoluționară. Departe de a înțelege raționamentele recuperative ale Italiei mussoliniene, Liga Națiunilor, garantul principal al geopoliticii de după Primul Război Mondial, reacționează negativ și impune sancțiuni, susținute aproape autodistructiv de Marea Britanie, însă dezavuate de state precum Germania și Japonia.

Războiul din Abisinia ocupă multe pagini din periodicele românești ale epocii. „*Vremea*”, de exemplu, consacră nenumărate articole subiectului,acompaniate de fotografii și caricaturi. În numărul 401, Felix Aderca⁴ diagnostichează lucid miza extraafricană a conflictului și apreciază că „*ceea ce urmărește d. Mussolini nu se deosebește prea mult de ceea ce îndemnase pe întâii navigatori fenicieni să pornească în mici corăbii până în insulele de Miază-Noapte ale Angliei, pe Cristofor Columb să caute Indiile spre Apus și să lovească cu botul Santei Lucia țărmlul neașteptat al Americii. Conflictul european pe chestia Abisiniei purcede din întârzierea Italiei, care dacă n-ar fi fost înfrântă în mijlocul veacului trecut, iar soldații ei măcelăriți până la unul, ar fi domnit astăzi la Addis-Abeba ca Anglia la Bombay și Franța la Fez, fără ca vreunul din principiile actuale ale dreptului popoarelor să fi fost jignit*”.

În viziunea autorului acestui articol, scris la debutul conflictului abisinian, gestul lui Mussolini demonstrează, pe de o parte, persistența spiritului de cucerire în istorie, și, pe de altă parte, imposibilitatea unor state de a face față la echilibrul de forțe al lumii, chiar și atunci când ele se bucură de protecția Ligii Națiunilor, cum era cazul Abisiniei. Altfel spus, darwinismul esențial justifică totul într-un tablou politic în care state precum Abisinia „*nu interesează pe nimeni*”, iar oameni de stat precum Mussolini stârnesc admirație grație refuzului de a se lăsa intimidată de amenințările unei falimentare Ligi a Națiunilor. Raționamentul darwinist operează și într-o analiză comparativă a potențialului energetic de la palierul liderilor angrenați oficial în conflictul abisinian. Sub semnătura aceluiași Felix Aderca, *Frontul abisinian*⁵ descrie „*un împărat negru și anemic*”, fără nicio șansă în fața „*energiei agresive a unui Mussolini*”. Articolul apare într-un număr al revistei „*Vremea*” consacrat acestui conflict, împânzit cu fotografii și caricaturi, cu articole descriptive (cum este

² Benito Mussolini, *Jurnalul meu din război. MCMXV – MCMXVIII*, traducere de Ovid Densușianu-Fiul, Cugetarea=Georgescu Delafras, București

³ Id., *Mărturii străine asupra războiului italian. 1915-1918. Prefață la cartea generalului de Corp de Armată Adriano Alberti*, Novissima, Roma, 1933, p. 14

⁴ F. Aderca, *Prefață la Abisinia*, în „*Vremea*”, nr. 401, 18 august 1935, p. 3

⁵ Id., *Frontul abisinian*, în Id., nr. 412, 3 noiembrie 1935, p. 2

*Abisinia. Obiceiurile și cultura ei*⁶, prezentare lipsită de iluzii și idealizări a unui spațiu suspendat între sclavagism și standardele democratice ale Ligii Națiunilor, scrisă de Ieronim Șerbu) sau de analiză politică, în care slăbiciunile Ligii Națiunilor sunt deseori subliniate, precum și cu discursuri centrate pe colonialism. În ultima categorie intră *Italia și Liga Națiunilor*⁷, semnat de Anton Holban, convins că „în viitor se va pune din nou problema mandatelor coloniale și se va ajunge la ideea că nu un popor singur are dreptul de a civiliza și administra teritoriile Africei și Asiei, ci acesta este un drept european, colectiv, care se va exercita de colectivitatea populațiilor europene, reprezentate prin Liga Națiunilor”, aspect care, în viziunea romancierului, ar garanta pacea perpetuă.

Conștient de propensiunea românilor de a admira personalitatea energică a Ducelui, dar ceva mai prudent în administrarea ei, Aderca ia în considerare potențialele efecte ale invaziei abisiniene asupra României într-un articol⁸ publicat în numărul 403 al revistei. *Interesele României în Abisinia* amendează entuziasmul unora, explicabil prin superficialitatea abordării virtualelor consecințe ale schimbării raportului de forțe în Europa. Cu toate că înțelege participativ efervescența suscitată de un război colonial, al cărui epilog ar fi diseminarea civilizației mediteraneene la gurile Nilului, și nu ezită să-l plaseze pe Mussolini în „Marea Carte” a istoriei, alături de Hamilcar Barca, Cezar și Napoleon, Aderca întrezărește și posibila arie de periclitare în care ar intra România în contextul noii ecuații de putere și în virtutea acceptării unui precedent. Potrivit raționamentului desfășurat de autor, propus cu titlu de avertisment cititorilor români admiratori ai Ducelui, integritatea și independența Abisinieii sub protectoratul Ligii Națiunilor garantează pacea între popoare și respectarea integrității statale, orice încălcare deschizând calea către o suită de alte tentative la adresa unității naționale, implicit la adresa integrității teritoriale a României. Astfel, seducția imaginarului eroic devine inoperantă sub acțiunea impulsului patriotic.

Pe fondul acestui conflict, dincolo de legitimitatea lui și de reacția Ligii Națiunilor, revine în atenția cititorilor și problema rasei, amplu dezbătută și de publicațiile românești. Un comentator, constrâns de atmosfera inflamată a diplomației internaționale să pună sub semnul întrebării viabilitatea organismului de la Geneva, este Mircea Nicolescu, într-un articol intitulat *Abisinia și „conflictul intereselor”*⁹, publicat în numărul 399 din „Vremea”. Autorul observă faptul că invadarea Abisinieii încapsulează în fond o recidivă a imperialismului, menită să consolideze prestigiul de mare putere al Italiei, în vreme ce reacțiile demonstrează acutizarea problemei raselor în prima parte a secolului XX, simptomatic în acest sens fiind, nu incidența rasismului european, ci invers, impulsul „oamenilor de culoare” de a se coaliza și de a adera la problema Negusului. Comparația, în cazul acestei regrupări intrarasiale în fața unei amenințări externe, vine (ușor marcată de ironie) dinspre perimetrul iudaic: „Se știe că un proghom îndreptat împotriva evreilor umple sinagogile [...] În simpatia arătată de oamenii colorați Abisinieii este vorba tot de rasă; o rasă care, însă, în momentul când ia conștiință de sine, nu se întoarce la Dumnezeu, ci se duce la Addis-Abeba”.

Tonalitatea ironică se menține și în discursul lui E.A. Poulopol, din numărul 404 al „Vremii”¹⁰, *Homer în Abisinia*, grație unei ludice suprapunerii a elementelor epopeii homerice cu scenariul invaziei abisiniene, unde invocarea zeilor se traduce prin apelul la Liga Națiunilor, iar comicul este asigurat de aventura concesiunii petroliere a lui F.W. Rickett în Abisinia, privită de unii comentatori drept o manevră politică menită să întârzie acțiunea italiană. Miza se configurează în jocul intereselor Angliei și în ambițiile coloniale ale Italiei

⁶ Ieronim Șerbu, *Abisinia. Obiceiurile și cultura ei*, în Id., p. 11

⁷ Anton Holban, *Italia și Liga Națiunilor*, în Id., p. 8

⁸ F. Aderca, *Interesele României în Abisinia*, în Id., 403, 1 septembrie 1935, p. 3

⁹ Mircea Nicolescu, *Abisinia și „conflictul intereselor”*, în Id., nr. 399, 4 august 1935, p. 2.

¹⁰ E.A. Poulopol, *Homer în Abisinia*, în Id., nr. 404, 8 septembrie 1935, p. 2

mussoliniene, conflictul abisinian fiind din start impropriu numit, mai ales dacă avem în vedere faptul că în cadrul său „rolul cel mai neînsemnat îl joacă abisiniienii”.

*Abisinia. Conflictul italo-abisinian*¹¹ al lui Al. Doboși reprezintă un studiu amplu, ce integrează teorii privind originea populațiilor din arealul abisinian, precum și istoria aventurii politico-militare a statului african. El se desfășoară pagini întregi sub auspiciile unei obiectivități științifice impecabile, dar sfârșește într-o justificare a invaziei mussoliniene. Primul ei argument ține de resentimentele trecutului, același trecut pe care Mussolini l-a invocat în repetate rânduri ca fiind nedrept cu italienii. Un al doilea argument rezonază la limita dintre teoriile malthusiene și cele ale spațiului vital: „cine cunoaște stările din Italia își dă seama de necesitatea de expansiune a acestui popor, dintre cele mai prolifiche (ajunge o plimbare printr-un oraș italian ca să vezi marele număr de copii). Știm că nu există aproape oraș mare de glob, unde să nu găsești un napolitan”¹². În sfârșit, al treilea argument este accentuatul sentiment național al Italiei mussoliniene.

La polul opus, „Realitatea ilustrată” titrează „Război sau pace” pe coperta numărului 454, din 2 octombrie 1935, aplaudă curajul trupelor abisiniene care așteaptă confruntarea, în ciuda precarei lor pregătiri militare, și apreciază că salvarea ar putea veni din partea flotei britanice din Mediterana; imaginea de pe copertă arată câțiva soldați abisiniieni și, pe fundal, flota britanică, în vreme ce, în paginile revistei există o serie întreagă de fotografii ce surprind scene din viața familiei imperiale abisiniene și scene de viață cotidiană, menite să demonstreze bogăția și varietatea civilizației abisiniene, impulsurile sale meritocratice și propensiunea ei spre progres. Numărul consecutiv al publicației propune scenariul sumbru al unui posibil război între Anglia și Italia¹³, acompaniat de o impresionantă colecție de hărți cu operațiuni militare, și apără opera constructiv-civilizatoare a împăratului Hailé-Selassié într-un elogios portret intitulat *În slujba Negusului*¹⁴. „Europa îi impută multe – constată autorul acestui text neșemnat – și greutățile întâmpinate în ziua admitterii Etiopiei în Liga Națiunilor au fost mai mari ca oricând [...] Totuși, trebuie să recunoaștem ceea ce a făcut [...], a moștenit o țară sălbatică, iar în timpul de față domnește asupra unei țări pe jumătate civilizată. Această operă constructivă el a trebuit s-o înfăptuiască atunci când în fiecare zi, la fiecare ceas, se puneau la cale tot felul de uneltiri contra lui, fie de vasali, fie de prieteni și nu rareori chiar de familia lui. Le-a cunoscut pe unele, s-a îndoit de altele și, în tăcere, a căutat să înăbușe totul”¹⁵. Bogat ilustrat, numărul 456, consacrat bătăliei de la Adua, câștigată fără drept de apel de italieni, dezbate interesele coloniale în subtextul unui articol despre *Bogățiile Abisiniei*¹⁶, prilej cu care este pomenit și Rickett, prezumtivul beneficiar al concesiunii asupra petrolului, păgubit de invazia italiană.

Același număr găzduiește o anchetă realizată de Alex. F. Mihail în liceele bucureștene – *Anchetă prin licee*¹⁷ – privind legitimitatea războiului din Abisinia, încercând să obțină parametrul imagologic în care se plasează Mussolini și ipotezele privind viitorul politic și militar al Europei. Explicit provocatoare prin întrebările puse, ancheta generează răspunsuri diferite: multe circumscriu o legitimitate conflictuală bazată pe legea evoluției, pe impulsul expansionist justificat de lăcomia marilor puteri, în vreme ce alte răspunsuri sunt pacifiste, susțin rolul de arbitru jucat de Liga Națiunilor și anatemizează agresiunea mussoliniană, accentuat atunci când operantă pare a fi identificarea de rol a Abisiniei cu România. Destul de des, anatema se extinde și asupra Angliei, acuzată de aceleași impulsuri imperialiste ca și Italia mussoliniană. La o privire mai atentă, se observă că profesorii sunt infinit mai prudenți

¹¹ Al. Doboși, *Abisinia. Conflictul italo-abisinian*, în „Gazeta ilustrată”, nr. 9-10, 1935, pp. 107-114

¹² *Ibid.*, p. 113

¹³ Un Strateg Necunoscut, *Ce ar fi un război între Anglia și Italia*, în „Realitatea ilustrată”, nr. 455, 9 octombrie 1935, pp. 4-6

¹⁴ *În slujba Negusului*, în *Id.*, pp. 8,18

¹⁵ *Ibid.*, p. 18

¹⁶ G.R., *Bogățiile Abisiniei*, în *Id.*, 456, 16 octombrie 1935, pp. 4-5

¹⁷ Alex. F. Mihail, *Anchetă prin licee*, în *Id.*, p. 7-9

și mai puțin speculativi în formularea opiniei decât elevii – limitându-se la precizări de ordin istoric și geografic – și mult mai preocupați de virtuala evoluție a conflictului abisinian și de influența acestuia asupra climatului politic și strategic mondial. Un posibil scenariu finalizat cu victoria italiană sfârșește într-o Europă masiv influențată de ideile fasciste, mai cu seamă de dezirabilitatea „unui singur om cu voință tare”¹⁸ la cârma statului. Oricât de improbabilă, alternativa – adică victoria abisiniană – ar echivala cu discutarea rolului funest al dictatorilor.

Numerele consecutive ale „*Realității ilustrate*” funcționează ca un adevărat reportaj în imagini. Fotografiile, hărțile strategice și comentariile succinte sunt evident favorabile cauzei abisinenilor, dar nu în mod necesar și șanselor ei. Febrilitatea cu care este redată orice informație despre cultura și civilizația Abisiniei (inclusiv un articol despre Woezero Manen, *Mata-Hari abisiniană*¹⁹) trădează anxietatea produsă de spectrul unei alte conflagrații de proporții și pune în dezbatere legitimitatea și limitele acțiunilor lui Mussolini, chiar și atunci când Ducele apare abia în planul secund al discursului. În opinia unui martor la realitățile economico-politice ale Abisiniei, Alexandre Grosjean²⁰, artist care a petrecut un an și jumătate la curtea imperială, o invazie italiană ar avea multe șanse să sfârșească precum campania lui Napoleon în Rusia. O prognoză negativă privind șansele Italiei, de data aceasta pe scena economico-politică a marilor puteri, oferă în același număr o analiză²¹ a efectelor sancțiunilor aplicate de Liga Națiunilor Italiei și apreciază că întreaga chestiune nu se poate sfârși decât în termenii capitulării totale a Italiei.

Schimbând registrul, un admirator fervent al lui Mussolini se dovedește a fi italianistul Alexandru Marcu. Profesor la Universitatea din București, membru corespondent al Academiei Române, subsecretar de stat la ministerul propagandei în guvernul Antonescu. (Moare în închisoarea Văcărești, în 1955). Într-un articol publicat în revista „*Familia*” (1 decembrie 1935, pp. 23-27), cu titlul *Actualități italiene*²², el discută reacțiile la invadarea Abisiniei, înregistrează cu entuziasm regruparea poporului italian pe fondul sancțiunilor generate de invadarea Abisiniei (operativă fiind în acest caz reacția de strângere a rândurilor în fața unui inamic extern). În trena acestor reacții solidare are loc plecarea unor personalități italiene, precum Marinetti, șeful școlii futuriste, în Africa, ecou lăudabil al gestului similar al lui d’Annunzio, din Primul Război Mondial. Și dacă tot este vorba despre predecesori pe scena marilor gesturi patriotice, o altă figură plasată de Alexandru Marcu în *backgroundul* lui Mussolini este Giosuè Carducci, sărbătorit cu fast la Bologna, în absența unui Papini bolnav. Dincolo de instinctul patriotic rafinat al lui Mussolini, un alt temei de admirație vizează arhitectura mussoliniană, realizări precum Cita Universitaria și Forul Mussolini, acum Foro Italico, creații ce indică solitudinea mussoliniană pentru cultură.

Conferințele radiofonice, articolele și lucrările consacrate de Alexandru Marcu lui Mussolini, apărute deseori în condiții grafice de excepție, trădează simpatia organică a autorului lor pentru Duce. Amenințată de unidirecționalitate, ea apare adeseori justificată prin latinitatea confraternă a românilor și italienilor, dar și prin unele comentarii italiene pe marginea scrierilor savanților români și, în consecință, de ecoul spiritului românesc în perimetrul italian. Un astfel de comentariu îi aparține lui Mussolini însuși, subiectul său fiind un studiu publicat de A.D. Xenopol în *Rivista italiana de Sociologia*, XIII, fasc. II, marzo-aprile, 1909, intitulat *Le leggi dell’evoluzione sociale*. În *Xenopol discutat de Mussolini. Extras din Studi italiani VII*²³, Alexandru Marcu reproduce varianta originală integrală a

¹⁸ Ibid., p. 9

¹⁹ R., *Mata-Hari abisiniană*, în Id., nr. 458, 30 octombrie 1935, p. 9

²⁰ Alexandre Grosjean, *Un an și jumătate la curtea Abisiniei*, Id., pp. 10-11

²¹ Un Strateg Necunoscut, *Puterea și slăbiciunea sancțiunilor economice contra Italiei*, în Id., pp. 21-22

²² Alexandru Marcu, *Actualități italiene*, în „*Familia*”, nr. 9-10, decembrie 1935, pp.23-27,

²³ Id., *Xenopol discutat de Mussolini. Extras din Studi italiani VII*, București, 1940

articolului publicat de Mussolini în numărul din 7 septembrie 1909 al revistei socialiste *Il Popolo*, condusă de Cesare Battisti, intitulat *L'evoluzione sociale e le sue leggi*, articol furnizat lui Alexandru Marco de Italo Lunelli, directorul Bibliotecii Comunale din Trento, cât se poate de temător în ceea ce privește redarea intactă a textului mussolinian. În acest articol, Mussolini comentează studiul lui A.D. Xenopol și adoptă anumite segmente ale teoriei sale evolutive – mai ales legea evoluției spiritului, apreciată ca „*lege genială*”²⁴ –, decriptează o influență din Edgar Quinet în raționamentul gânditorului român și contrazice opinia „*prea absolută*”²⁵ a acestuia privind imposibilitatea unei rase superioare celei albe, oferind contraexemplul chinezilor și japonezilor. În opinia italianistului român, abordarea critică mussoliniană a studiului lui A.D. Xenopol dovedește „*participarea, oricât de modestă, pe care a avut-o spiritualitatea românească la formarea și definirea ultimă a Duceului Italiei noi*”²⁶.

De altfel, *omul nou* implementat de Mussolini în Italia devine una dintre obsesiile discursului românesc din presa vremii. În numărul de Crăciun al revistei „*Vremea*” din 1935, intitulat *Om nou*, o serie întreagă de articole cicumscriu portretul acestei entități politice inedite. Pentru Vladimir Donescu²⁷, omul nou forjat de voiața Duceului acționează sub imperiul creației, muncii, organizării și... războiului, în vreme în viziunea lui Petru Comarnescu²⁸, omul nou al țărilor cu dictatură diferă fundamental de omul nou format în democrații. Dacă cel din urmă e ghidat de o finalitate morală, cel dintâi merge pe un tipar standardizat: tînărul sacrificat pentru țară, educat în spiritul ordinii și disciplinei colective, privat de libertatea de opinie, ancorat ideologic la palierul unor scopuri nobile și înalte și permanent provocat de recorduri energetice. „*Omul nou italian – notează Comarnescu – a răspuns cu energia lui unor scopuri imediate și interesate pentru patria sa*”.

Italia nouă și plăsmuitorul ei devin subiectul unei conferințe radiofonice susținute de același Alexandru Marcu la Radio București, în seara zilei de 3 martie 1941, conferință tipărită ulterior la Institutul de Arte Grafice Universul. Pentru autorul ei, Mussolini „*este plăsmuitorul în tipare noi al poporului italian, deoarece este învățătorul poporului italian de astăzi, în înțelesul cel mai aderent al cuvântului la toate realitățile naționale*”²⁹. În sialjul acestei acțiuni pedagogice, munca, disciplina și libertatea – ca mijloc, nu ca scop – cicumscriu noua conduită a poporului italian, cârmuit grație unei echilibrate combinații de dreptate și forță, amândouă garantate de centralitatea indiscutabilă a Statului în ideologia și acțiunea mussoliniană. „*Totul trebuie să se întâmple în Stat*” – precizează italianistul român –, deoarece Statul reprezintă „*conștiința imanentă a Nației întregi*”³⁰. Iar dincolo de Stat se află, firește, Mussolini însuși, întruparea Condotierului modern, în figura căruia se reunesc puterea, cultura și religia.

Referința istorică pe această linie este una cât se poate de clasică: condotierul renașcentist Federico da Montefeltro, duce de Urbino, așa cum apare el în portretul pictat de Piero della Francesca. Deloc gratuită sau exclusiv reverențioasă, opțiunea pentru ducele renașcentist permite inclusiv specularea apropierei geografice dintre Urbino și Predappio, locul copilăriei Duceului interbelic. „*Condotierul de azi al Italiei – apreciază Alexandru Marcu – este un robust fiu al pământului său, întreg la minte, întreg la suflet, cu brațul puternic și călcătura solidă. Un bărbat în toată puterea cuvântului; un întemeietor de orânduiri noi; un guvernator de Nație; un ctitor de cultură; un începător de civilizație; un spirit constructiv; un idealist între realitățile vieții și un realist între cele mai avântate idealuri; un armonizator al*

²⁴ Ibid., p. 7

²⁵ Ibid., p. 6

²⁶ Ibid., p. 8

²⁷ Vladimir Donescu, *Om nou*, în „*Vremea*”. *Om nou*, Crăciun 193, p. 3

²⁸ Petru Comarnescu, *Om nou în Italia, Germania și U.R.S.S.*, în Id., p. 11

²⁹ Alexandru Marcu, *Mussolini*, Colecția „Universul literar”, 19, Institutul de Arte Grafice Universul, București, 1941, p. 7

³⁰ Ibid., p. 9

*realităților cu idealul*³¹. Atenuată funcțional în ultima secțiune a paragraful citat, plasarea lui Mussolini în aria Idealului amintește de exclusivitatea de care ea se bucură în elogiul lui Ovid Densușianu-Fiul, redat la începutul acestei analize. În economia conferinței radiofonice pe care o discutăm, o altă referință culturală prestigioasă în conturarea imaginii mussoliniene este Dante, care, în *Divina Commedia*, vorbește despre marea Carte a Destinului și profetizează „*apariția unui Dux, unui Duce îndrumător*”³². De aici până la Providență nu e decât un pas, iar discursul apologetic al lui Alexandru Marcu îl face.

Deloc surprinzător, oamenii providențiali generează adeseori pelerinaje. În acest caz, avem de-a face cu pelerinajul lui Alexandru Marcu în Romagna și, mai cu seamă în Predappio, locul copilăriei lui Mussolini, descris într-o elegantă ediție apărută în 1940 și dedicată Ducei: „*A voi Duce, mentre la Romania legionaria è in marcia, riconsacra, volutamente oggi, questa memoria del suo pellegrinaggio di devozione alle Collina di Predappio – 1937*”³³. Este istoria ilustrată, lirică pe alocuri, și absolut admirativă, a pelerinajului, cu insistență asupra locurilor în care tânărul Mussolini a locuit (precum Forli), cu detalii privind casa natală, atelierul tatălui, ruinele unei cetăți din apropiere (Roca delle Caminate), camera celor doi băieți (Benito și Arnaldo), în care tronează simbolic și profetic portretul lui Garibaldi: „*Singura podoabă pentru ochii lor de copii este portretul, în culori, al lui Garibaldi, pe scrinul de zestre al mamei. Încă de atunci s-a aprins astfel în ochii și imaginația aceuia care avea să îmbrace cămașa neagră a fasciilor de luptă pentru o Patrie nouă, roșul aprins al cămășii aceuia care, în fruntea a O Mie de bravi voluntari, i-a fost înaintaș și deschizătorul de cale*”³⁴. Revine obsesiv în discurs centralitatea muncii în ideologia mussoliniană și în conduita italienilor din epoca lui Mussolini. Ultima parte a jurnalului echivalează cu o tandră incursiune în istoria drumurilor care legau Roma de Dacia, intersectate și fizic, dar, mai cu seamă simbolic, cu drumurile pe care se plimba în copilărie Mussolini, dovadă că simpatia românească pentru Mussolini se poate arma retrospectiv prin ițele trecutului latin.

Mai puțin apologetic, generalul Al. Cornățeanu, în *Reflexiuni asupra discursului D-lui Mussolini ținut la Milano la 1 Nov. 1936*, lucrare parcursă de noi grație unui exemplar dedicat manuscris lui Al. Lapedatu, analizează mai degrabă sceptic fiecare punct al discursului „*alarmant*”³⁵, consecința a reacției internaționale la invadarea Abisiniei (mai ales a Ligii Națiunilor), deciptând necesitatea de înarmare a românilor în perspectiva unui iminent război. Alianța germano-italiană, cursa înarmării, febrilitatea diplomatică a marilor puteri și războiul oratoric reprezintă, în orizontul analizei generalului Cornățeanu, suficiente semnale funeste.

Un argument suplimentar în favoarea înarmării României ține de implicațiile unei sintagme folosite de Mussolini pentru a descrie statutul Ungariei – „*marea mutilată*”³⁶ (în urma Primului Război Mondial). La fel de negativă i se pare autorului absența din discurs a oricărei referiri la România și Cehoslovacia. Virtuala amenințare a politici italiene la adresa unității statului român, îl determină pe autor să solicite Ducei o redimensionare a interesului politic vremelnic în favoarea unei judecăți obiective a istoriei, a promovării păcii între națiuni și a activării conștiinței originii latine împărtășite atât de către italieni, cât și de către români. Analiza alocă un spațiu destul de generos eșecului Ligii Națiunilor în gestionarea sancțiunilor consecutive invadării Abisiniei, precum și reacțiilor britanice la politica internațională și la agresiunile Italiei, grație discursurilor lui Anthony Eden, prim-ministrul britanic. Însă, dincolo

³¹ Ibid., 11-12

³² Ibid., 12

³³ Id., *Predappio – Mussolini*, Monitorul Oficial și Imprimeriile Statului, Imprimeria Națională, București, 1940, p. 5

³⁴ Ibid., p. 24

³⁵ Al. Cornățeanu, în *Reflexiuni asupra discursului D-lui Mussolini ținut la Milano la 1 Nov. 1936*, Institutul de Arte Grafice „Astra”, Brașov, 1936, p. 3

³⁶ Ibid., p. 7

de jocul diplomatic, scenariul cel mai optimist i se pare generalului Cornățeanu „*pacea armată*”³⁷, unica formă de pace posibilă în climatul tensionat al epocii.

Un ecou retrospectiv al raționamentului lui Al. Cornățeanu îl găsim în paginile „*Vremii*” din 1935, unde E.A. Poulopol apelează la preceptele politologiei renascentiste pentru a descrie atmosfera tensionată a Europei: „*Guicciardini spunea că o bună diplomație e aceea ce pregătește «Principelui» alianțe în vederea războiului și-l ajută mai ale să încheie o pace favorabilă*”³⁸. Altfel spus, scopul diplomației nu pare a fi garantarea păcii, ci pregătirea războiului, iar invadarea Abisiniei de către trupele mussoliniene demonstrează acest lucru. Pacifismul afișat al lui Mussolini în timp ce invadea Abisinia devine subiectul unei ficționalizări ludice la rubrica *Humor* din aceeași publicație periodică. Aici, Radu Costea imaginează un savuros *Discurs Mussolinian*³⁹ în care adună întreaga gamă de paradoxuri ideologice și acțiuni politico-militare din arsenalul Ducelui, începând cu „*doctrina mea, o știți cu toții, este pacifistă, de aceea sunt sigur că nu mi se va opune rezistență pentru ca să nu calc acest principiu*”, continuând cu iubirea sa pentru democrație (mai ales, democrația celorlalte state occidentale) și cu afirmarea dorinței italiene de a poseda colonii. Autorul sfârșește apoteotic, printr-o butadă: „*pacifist, dar un război mic nu strică*”.

³⁷ Ibid., p. 15

³⁸ E.A. Poulopol, *Utile și nutile controverse diplomatice*, în „*Vremea*”, nr. 397, 21 iulie 1935, p. 2

³⁹ Radu Costea, *Discurs Mussolinian*, în Id., nr. 401, 18 august 1935, p. 4